

Kitap Tahlili

Kitabın Künyesi: Fahri, Türk, Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Orta Doğu, 1990'lardan Günümüze, Paradigma Akademi, Edirne, 2013.

ISBN: 978-605-5193-27-0

İlker LİMON*

Taner KARAKUZU**

Türkiye'de özellikle uluslararası ilişkiler, siyasi tarih ve siyaset bilimi disiplinlerinde egemen olan görüş, iktidarın ideolojik görüşüne ve uluslararası sistemdeki dalgalanmalara göre değişmektedir. Bundan dolayı bölge ya da alan uzmanlığı Türkiye'de ideolojik ve dönemsel olmaktan öteye gidememektedir. Bu durumla ilgili kısa bir analiz yapmak gerekirse, 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yaşanan süreçte, Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasının Türkiye için öncelikli hale gelmesi bu bölge üzerine yapılan çalışmaları arttırmıştı. Aynı şey Yugoslavya Federasyonu'nun dağılması döneminde Balkan çalışmaları için de geçerlidir. AKP iktidarında dış politikada Yeni Osmanlılık ve Osmanlı mirasına göndermede bulunan eser sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu dönemsel dalgalanmalardan dolayı, Türkiye'de 2013 yılında Orta Asya coğrafyasını ilgilendiren eser sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu çalışmalara baktığımızda Abbas Karaağaçlı'nın kaleme aldığı ve Yeni Yüzyıl Yayınevi'nden çıkan "Orta Doğu'dan Orta Asya'ya 2009-2012 Yılları Arasında Farklı Bir Bakış" başlıklı eser ve editörlüğünü Fahri Türk'ün yaptığı ve Paradigma Akademi Yayınevinden piyasaya sürülen "Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Orta Doğu 1990'lardan Günümüze" adlı eserler öne çıkmaktadır.

Tahlili yapılan "Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Orta Doğu 1990'lardan Günümüze" başlıklı derleme kitabın en önemli özelliği konuları sistemli bir şekilde ve Soğuk Savaş sonrası dönem boyunca ele almasıdır. Bu derleme on ana bölümden oluşmakta ve 1990-2012 yılları arasında Türkiye'nin Orta Asya ve Orta Doğu siyasetini irdelenmektedir.

Fahri Türk'ün kaleme aldığı "Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri Arasındaki İlişkiler (1992-2012)" başlıklı bölümde, Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini iki sacayağı üzerine oturtulmaktadır. Bunlar; eğitim ve iktisadi alanlardaki iş birliğidir. Ahmet Necdet Sezer döneminde (2000-2007), Türkiye'nin Orta Asya coğrafyasıyla olan münasebetlerinin ivme kaybettiği belirtilen bu bölümde, AKP'nin 2002'de iktidara gelmesinin ardından Türkiye'nin Orta Asya siyasetinin Hazar Denizi'ne kıyıdaş Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan gibi devletler eksenine oturttuğu ve bu durumun kısmen münasebetleri canlandırdığı tezi savunulmaktadır. Yazar, bu bölümü; "Diplomatik İlişkiler", "Hükümetlerarası Kurum ve Kuruluşlar", "Eğitim Alanındaki İlişkiler" ve "Ekonomik İlişkiler" şeklinde dört ana başlıkta incelemiştir. Yazarın bu bölümde altını çizdiği noktalar arasında, AKP iktidarının Özbekistan ve Türkmenistan gibi ülkelerde Türk iş adamlarına ve STK'lerine karşı yapılan müdahalelere karşı tepkisiz kaldığı yer almaktadır. Diğer önemli bir sav ise Türkiye'nin Orta Asya siyasetinin daha çok iktidarda bulunan hükümetlerin tercihleri, siyasi görüşleri ve dünya siyasetindeki konjonktürel değişiklikler doğrultusunda belirlendiği şeklindedir.

* ESBA Dergisi Yayın Koordinatörü, e-mektup: limonilker@windowslive.com

** ESBA Dergisi Yayın Koordinatörü, e-mektup: karakuzutaner@hotmail.com

Eserin ikinci bölümü “ Türkiye ve Orta Asya Devletleri Arasındaki Siyasi ve Diplomatik ilişkiler- Hükümetlerüstü Kuruluşlar (1992-2012)” başlığıyla Fatih Yalçınkaya tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, bu bölümde Sovyetler Birliği'nin dağılmasından günümüze kadar olan dönemde Türkiye ve Orta Asya devletleri arasındaki diplomatik münasebetleri ele aldıktan sonra Ankara ile bölge ülkeleri arasında gerçekleştirilen hükümetlerüstü kuruluşlardan bahsederek bu yapılardan daha iyi nasıl yararlanılabileceği sorusuna cevap aramaktadır. Yalçınkaya, bilhassa Türk Konseyi'nin daha faal hale getirilmesini ve bu kurumun Avrupa Birliği'ne alternatif bir araç olarak değil, Türk dış siyasetinin mihenk taşıını oluşturan bir unsur olarak önem verilmesi gerektiği tezini savunmaktadır.

“Diyanet İşleri Başkanlığının Orta Asya Politikası” başlığıyla yazılan üçüncü bölüm, Burak Gümüş tarafından kaleme alınmıştır. Gramsiyan yaklaşım çerçevesinde eleştirel bir bakış açısıyla Diyanet İşleri Başkanlığının Orta Asya'da izlemiş olduğu siyasetin irdelendiği bu bölümde, yazar adı geçen kurumun ve Avrasya İslam Şurası'nın Türkiye tarafından Orta Asya'da tesirini arttırmaya yönelik bir araç olarak kullanıldığını lâkin Türkiye'nin bunu başarmada kararsızlık gösterdiğini vurgulamaktadır. Gümüş'ün diğer savı ise, Diyanet İşleri Başkanlığının hedeflerine ulaşmak için boş durmadığı ve bölgede camii yaptırmak, Kuran kursları açmak ve ilahiyat fakülteleri kurmak gibi teolojik faaliyetler yürüttüğü şeklindedir.

Eserin dördüncü bölümünü “Türkiye-Suriye İlişkileri (1946-2012)” başlığıyla Kaan Gaytancıoğlu kaleme almıştır. 1946-2012 yılları arasında iki ülke arasındaki kırılğan ilişkilerin genel bir manzarasının çizildiği bu bölümde Türkiye- Suriye arasındaki normalleşmenin 1998'de imzalanan Adana Mutabakatı ile artmaya başladığı savunulmuştur. AKP'nin iktidara gelmesinden sonra ilişkilerin gözle görülür şekilde arttığı vurgulanan bölümde, 2008 yılında Gül ve Erdoğan'ın Suriye'ye yaptıkları ziyaretler sonucunda ilişkilerin yoluna girdiği belirtilmiştir. Gaytancıoğlu, AKP iktidarının 2011 yılından bu yana Suriyeli muhalifleri açık olarak desteklemesi sonucunda Türkiye-Suriye ilişkilerinin bittiği gibi Irak ve İran'la olan ilişkilerinde bu durumdan etkilendiği tezini öne sürmektedir. Yazar, siyasal karar alıcıların Yeni Osmanlıcılık gibi davranış ve söylemlerden uzak durarak dış siyasetin bölge devletleriyle, dayanışma, uzlaşma ve işbirliği temelinde yeniden yapılandırılması gerektiğini savunmaktadır.

Beşinci bölüm Fahri Türk tarafından “Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarında Türk-İran İlişkileri 2002-2012” başlığıyla okuyucuya aktarılmıştır. AKP iktidarı döneminde 2010 yılına kadar Türkiye-İran ilişkilerinde diplomatik, kültürel ve iktisadi alanlarda olumlu gelişmeler görüldüğü belirtilen bölümde söz konusu tarihten sonra Ankara'nın Suriye siyasetine paralel olarak Tahran ile çatışma yaşadığı ve buna paralel olarak füze kalkını projesiyle İran'ın güvenlik algısının değişmesinin, ilişkilerin bozulmasına neden olduğu görüşü savunulmuştur. Yazarın bu bölümde ortaya koyduğu en önemli tespit, Türk dış siyasetinin özellikle komşularla “sıfır sorun“ ve “proaktif politika” gibi ilkeler bağlamında başarısız olduğudur.

Altıncı bölüm Türk ve Gaytancıoğlu tarafından kaleme alınmıştır.“ Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarında Türkiye-İrak İlişkileri 2002-2012” başlığını taşıyan bu bölümde yazarlar, Türk işadamlarının, iş bağlantılarının ve eğitim sahasında yapılan yatırımların gerçek anlamda Türkiye-İrak arasındaki ilişkileri arttırdığını ve uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerin, ikili münasebetlerin artmasında önemli bir rol oynadığını düşünmektedirler. Bölümün can alıcı tespiti, AKP döneminde Türkiye'nin Irak siyasetinin, Kuzey Irak Kürtlerine endekslendiği ve bu durumun Ankara ve Bağdat arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilediğidir.

Derlemenin yedinci bölümü, Muhammed Hüseyin Mercan tarafından “Adalet ve Kalkınma Partisinin İsrail ve Filistin Politikası” başlığıyla oluşturulmuştur. Yazar, AKP iktidarının İsrail ve Filistin siyasetinin üç koldan (İsrail, Hamas ve El-Fetih) ilerlediğini ve son dönemde bu taraflarla genellikle bağımsız lakin birbirleriyle ilişkili siyasetler geliştirdikleri tezini öne sürmekle birlikte Ankara'nın bu süreçte Filistin sorununun önemli bir aktörü konumuna geldiğini vurgulamaktadır.

Sekizinci bölüm Türk, tarafından kaleme alınmış ve “Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarında Türkiye Körfez Ülkeleri (Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt) İlişkileri 2002-2012” başlığıyla okuyucuya aktarılmıştır. AKP iktidarının ilk yıllarında Türkiye'nin güney komşularıyla güven ortamı oluşturması ile birlikte Körfez ülkeleriyle ilişkilerin geliştiğinden bahsedilmektedir. Türkiye'nin Körfez ülkeleriyle geliştirdiği ilişkilerin iktisadi alanın dışında savunma gibi stratejik önem arz eden alana kaydığını vurgulanan bölümde, iktisadi veriler kullanılarak çözümlenmeler yapılmıştır.

Türk ve Gaytancıoğlu tarafından “Türkiye'nin Afrika Politikasında Baskı Grubu Olarak Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonunun Rolü” başlığıyla yazılan bölüm derlemenin dokuzuncu bölümüdür. Bu bölümde devletlerin dış siyasetlerinin belirlenmesinde, ülkelerin yanında devlet dışı aktörlerin önemine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Afrika yöneliminde isabetli olarak kültürel ve iktisadi STK'lere önem verilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Yazarlar, bu tür oluşumların önemine atıfta bulunarak bunların daha da güçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Türk tarafından “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk Kültür Dış Politikası” başlığıyla yazılan bölümde, SSCB'nin dağılmasının ardından Türk dış siyasetinin önünde yeni ufuklar açıldığı, Türk kültür dış siyasetinin bilhassa Orta Asya devletleriyle münasebetleri geliştirme bakımından bir dönüm noktası olduğu ileri sürülmektedir. Yazar, bu faaliyetlerin iyi uygulanması durumunda Türkiye'nin kendisini dışarda yumuşak güç olarak kabul ettirmesinin önünün açılacağı görüşünü savunmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, eser öznel verilerden çok nesnel veriler kullanması ve kaynak çeşitliliği gibi nedenlerden dolayı zengin bir derleme olarak nitelendirilebilir. Eserin konuları sistematik olarak aktarması sebebiyle anlaşılması kolaydır. Tahlili yapılan eser; kültür, diplomasi, eğitim ve STK'leri de Türk dış siyasetinin bir unsuru olarak görmüş ve bu konuları esere dâhil etmiştir. Eserin tanıtımının yeterince yapılmaması ise büyük bir kayıptır. Eser, bu alanda çalışacaklar için iyi bir referans oluşturacaktır.